

บทที่ 2

ความรับผิดชอบทางอาญาโดยอาศัยความสัมพันธ์ในครอบครัว

อริสโตเติล (384-322 ปีก่อนคริสตศักราช) ได้กล่าวไว้ว่า มนุษย์โดยธรรมชาติแล้วเป็นสัตว์สังคม¹ โดยเห็นได้จากการดำรงชีพของมนุษย์อยู่รวมกันเป็นหมู่เหล่า เพราะธรรมชาติของมนุษย์นั้นเมื่อเปรียบเทียบกับสัตว์ชนิดอื่นๆแล้ว เมื่อเกิดขึ้นมามนุษย์ต้องใช้เวลามากกว่าที่จะสามารถช่วยเหลือตนเองได้ ทำให้ต้องมีการพึ่งพาอาศัยผู้อื่นในการดำรงชีพเพื่อความต้องการในเรื่องปัจจัยสี่ (Human Needs) ซึ่งในการแสวงหาอาหาร เรื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค มนุษย์ไม่สามารถที่จะกระทำได้โดยสะดวกและปลอดภัยแต่เพียงลำพัง การพึ่งพาอาศัยกัน การแบ่งงานกันทำ จึงเป็นสิ่งที่จำเป็นต่อการมีชีวิตอยู่

ความเป็นสังคมเกิดขึ้นมาจากความต้องการในการอยู่รอดของมนุษย์ ซึ่งไม่มีมนุษย์คนใดมีพร้อมทุกสิ่งทุกอย่างในตนเอง แต่ละคนมีความต้องการคนละหลายๆอย่าง จึงจำเป็นที่จะต้องมีความช่วยเหลือของกันและกันแสวงหาสิ่งที่อยู่ในความต้องการ โดยแต่ละคนต่างให้ความช่วยเหลือและรับความช่วยเหลือของกันและกัน ความเป็นสังคมจึงจะเกิดขึ้น²

ความเป็นสังคม คือ การรวมกลุ่มที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ ถ่ายทอดแบบอย่างของการดำรงชีวิต ซึ่งเรียกว่า วัฒนธรรม การอยู่ร่วมกันก่อให้เกิดการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกให้มีความแน่นแฟ้นมากขึ้น เกิดหน่วยทางสังคมที่เล็กที่สุดและมีความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นมากที่สุดระหว่างมนุษย์ด้วยกัน เรียกว่า "ครอบครัว"

¹ วราคม ที่สุกะ, สังคมวิทยาสำหรับผู้เริ่มเรียน, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มิตรสยาม, 2527), หน้า 110.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 111.

ครอบครัวเป็นสถาบันหลักที่สำคัญที่สุดแห่งหนึ่งในสังคมมนุษย์ เป็นที่ซึ่งสมาชิกในครอบครัวได้มาใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน เป็นที่ที่ใช้พักผ่อนคลายจากความตึงเครียดที่ประสบจากภายนอก เป็นที่ที่ให้ความรู้สึกปลอดภัยและอบอุ่นใจสามารถมอบความไว้นือเชื่อใจให้แก่กันและกันได้โดยปราศจากความคลางแคลงใจ ครอบครัวเป็นจุดเริ่มต้นของมนุษย์ที่ต้องพึ่งพาอาศัยกันสำหรับความต้องการเรื่องปัจจัยสี่ (Human Needs) เป็นพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่เป็นเหล่าและการเข้าสังคม ครอบครัวเป็นสถาบันที่ให้ตำแหน่ง ชื่อ สกุล เพื่อปกป้องสถานภาพและบทบาทที่สมาชิกของครอบครัวจะมีต่อกันและต่อสังคมที่อาศัยอยู่³

เบอร์เกส (Burgess) และล็อก (Lock) ได้ให้คำจำกัดความของครอบครัวไว้ 4 ประการ⁴

1. ครอบครัวประกอบด้วยบุคคลที่มารวมกันโดยการสมรสหรือความผูกพันทางสายเลือด หรือการมีบุตรบุญธรรม การแต่งงานแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยา ส่วนความสัมพันธ์ต่อเนื่องทางสายเลือดหรือทางชีววิทยาทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างพ่อ แม่ และลูก ส่วนบุตรบุญธรรมนั้นมิได้เกิดจากความสัมพันธ์ทางชีววิทยา หากเกิดจากความสัมพันธ์ตามกฎหมายที่สังคมกำหนดขึ้นเป็นสำคัญ

2. สมาชิกของครอบครัวเหล่านี้อยู่ร่วมกันในครัวเดียวกันหรือบางครั้งก็แยกกันไปอยู่ต่างหาก ในสมัยโบราณครอบครัวหนึ่งจะมีขนาดใหญ่ กล่าวคือ ในครอบครัวหนึ่งจะมีสมาชิก 3-4-5 ชั่วอายุคน (ปู่ ย่า ตา ยาย หลาน เหลน ฯลฯ) แต่ปัจจุบันนี้ครอบครัวจะมีขนาดเล็กลงมาก คือ จะประกอบไปด้วยสามี ภรรยา และมีบุตร 1-2 คนเท่านั้น บางครอบครัวอาจไม่มีบุตรเลย (ปัจจุบันนี้ขนาดครอบครัวจะมีขนาดเล็กหรือใหญ่เพียงใดนั้นมักขึ้นอยู่กับนโยบายการวางแผนครอบครัวของสังคมนั้นๆ)

3. ครอบครัวเป็นหน่วยของการติดต่อโต้ตอบระหว่างบุคคล ได้แก่ พ่อ แม่ ลูก พี่ น้อง และญาติ โดยสังคมได้กำหนดหน้าที่และบทบาทของสมาชิกแต่ละครอบครัวไว้ เช่น ความรัก ความผูกพันเอาใจใส่ต่อกัน ความเห็นอกเห็นใจกัน ตลอดจนการอบรมสั่งสอน เป็นต้น

³ สุพัตรา สุภาพ, สังคมวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ 6 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, 2525), หน้า 71.

⁴ Kingley Davis, Human Society (New York : The Macmilan, 1969), pp.394-395.

4. ครอบครัวถ่ายทอดการอนุรักษ์ทางวัฒนธรรม สมาชิกในครอบครัวจะถ่ายทอดและรักษารูปแบบของการประพฤติปฏิบัติต่อกัน ระหว่าง พ่อ แม่ ลูก กอปรด้วยวัฒนธรรมประจำชาตินั้นๆ มรดกตกทอดทางสังคมจะอยู่รอดได้ก็ต้องอาศัยพลังจากพ่อแม่ช่วยอบรมสั่งสอนลูก โดยการถ่ายทอดวัฒนธรรมทั้งทางด้านจิตใจและทางด้านวัตถุแก่สมาชิกในครอบครัวตลอดมา

ฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่าครอบครัวต้องประกอบไปด้วยบุคคลที่จะมาเป็นสมาชิก อย่างน้อย 2 คนขึ้นไป ที่มีความสัมพันธ์ทางเพศเป็นสามีภริยากันโดยมีลูกหรือไม่ก็ได้ แต่โดยทั่วไปแล้ว ครอบครัวจะประกอบไปด้วย บิดา มารดา และบุตร

2.1 วัฒนธรรมและความสัมพันธ์ของบุคคลในครอบครัวตามสังคมไทย

สังคมไทยเป็นสังคมชาวพุทธ ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธมีชีวิตเกี่ยวข้องกับศาสนาพุทธไปตั้งแต่เกิดจนตาย⁵ โดยจะเห็นได้จากมีพิธีกรรมเกี่ยวกับศาสนามากมายตั้งแต่แรกเกิดจนถึงวันที่บุคคลนั้นตาย เช่น การโกนผมไฟ การทำบุญขึ้นบ้านใหม่ การทำบุญเลี้ยงพระในวันแต่งงาน การทำบุญร้อยวัน ฯลฯ จากสภาพของสังคมไทยที่เป็นสังคมพุทธความเป็นครอบครัวจึงเป็นครอบครัวที่สมาชิกในครอบครัวปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนต่างๆที่พุทธศาสนาได้บัญญัติไว้ ซึ่งสิ่งที่สังเกตเห็นได้ชัดเจนของครอบครัวไทยและสังคมไทย คือ ความมีใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือเกื้อกูลกันและมีอิทธาศัยไมตรี ดังที่มีคำกล่าวว่าเป็นธรรมเนียมคนไทยที่ใครถึงเรือนชานต้องต้อนรับ⁷

ลักษณะที่สำคัญของครอบครัวไทย

ความมีอาวุโส

ความมีอาวุโส หมายถึง ลักษณะที่สูงกว่าหรือแก่กว่าหรือมากกว่า โดยแบ่งเป็น ตำแหน่งหน้าที่ ประสพการณ์ ชาติสกุล อิทธิพล คุณวุฒิ ฐานะ และอุปการะคุณ⁸ ซึ่งความอาวุโสที่พบเห็นเป็นประจำ คือ

⁵ สุพัตรา สุภาพ, สังคมวิทยา. หน้า 72.

⁶ ทศนิยม ทองสว่าง, สังคมไทย. (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2537), หน้า 64.

⁷ สนิท สมัครการ, เอกสารการสอนชุดวิชา สังคมไทย หน่วยที่ 5 - 10. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2533), หน้า 5.

⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 6.

ความอาวุโสโดยวัยวุฒิ สังคมและครอบครัวไทยถือว่าบุคคลที่มีวัยสูง เป็นบุคคลที่ผู้อื่นต้องให้ความเคารพเกรงใจ⁹ แต่กระนั้นก็ตาม ในความที่มีวัยวุฒิสูงกว่านั้นยังหมายความรวมถึง การเป็นผู้ที่มีอุปการะคุณและมีประสบการณ์ที่มากกว่าด้วย เช่น ความเป็นบิดา มารดา ปู่ย่า ตายาย ซึ่งเป็นความอาวุโสในระบบเครือญาติ ลูกหลานจะถูกสั่งสอนตั้งแต่เล็กให้รู้จักมีสัมมาคาราวะต่อผู้อาวุโสทั้งที่เป็นญาติและไม่ใชญาติ อาทิ การให้ความเคารพต่อครู หรือ อาจารย์ ในโรงเรียน หรือ บิดามารดาของเพื่อน นอกจากนี้ ในระบบการทำงานยังได้มีความเกี่ยวข้องกับควมมีอาวุโสอีกด้วย ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานของทางราชการ หรือ เอกชน โดยที่แม้จะไม่มีระเบียบออกมาบังคับ แต่ด้วยความที่เป็นค่านิยมที่ดีสมควรที่จะปฏิบัติตามทำให้การให้ความเคารพแก่ผู้มีอาวุโสไม่เคยเสื่อมถอยจากสังคมไทย ข้อดีของการให้ความเคารพแก่ผู้มีสัมพันธ์ต่อกันของบุคคลที่ต่างวัย และนำไปสู่การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ทั้งยังทำให้ผู้สูงวัยมีความภาคภูมิใจที่ได้รับความเคารพนับถือจากเด็กรุ่นหลัง¹⁰

การนับญาติ

ความเป็นญาติในสังคมไทยมีลักษณะทั่วไปเหมือนกับสังคมอื่นๆทั่วโลก คือ ญาติจากการสืบสายโลหิต และจากการแต่งงาน โดยที่ญาติจากการสืบสายโลหิตจะถูกให้ความสำคัญมากกว่าญาติที่เกิดจากการแต่งงาน ดังจะเห็นได้ว่าญาติจากการแต่งงานจะมีคำว่า เขย สะใภ้ เต็มท้ายเพื่อแสดงถึงสถานภาพ¹¹

การนับญาติต่อกันนี้ทำให้เกิดความสนิทสนมและความผูกพันกันเป็นพิเศษต่างไปจากคนนอกกลุ่ม มีสิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบที่พึงปฏิบัติต่อกัน ซึ่งโดยหลักแล้วความเป็นญาติจะมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันแสดงถึงความเป็นพวกพ้อง แต่อย่างไรก็ดี การที่ญาติจะให้ความช่วยเหลือต่อกันได้นั้น ยังขึ้นอยู่กับความใกล้ชิดสนิทสนมกันพอสมควรด้วย ฉะนั้น ในความเป็นญาติทางสายเลือดย่อมมีความสนิทสนมมากกว่าญาติจากการแต่งงาน พ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย มักจะให้ความช่วยเหลือแก่ลูกหลานได้ดีกว่าความเป็นเขย หรือ สะใภ้

⁹ สุวัฒน์นา เขี่ยมอรพรรณ, "การเปลี่ยนแปลงค่านิยมเกี่ยวกับความมีอาวุโสในสังคมไทย" (วิทยานิพนธ์ ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาวิจัยการศึกษาบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2515), หน้า 4.

¹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 5.

¹¹ สนิท สมัครการ, มีเงินก็นับว่าน้อง มีทองก็นับว่าพี่ : ระบบครอบครัวและเครือญาติของไทย, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร 2518), หน้า 31.

ความเป็นญาติของสังคมไทยให้ความสำคัญทั้งสองฝ่าย (Bilateral Kinship) เพราะเด็กจะผูกพันกับทั้งญาติฝ่ายพ่อและฝ่ายแม่ แม้สังคมไทยเป็นระบบสืบสกุลที่ใช้นามสกุลของพ่อ (Patrilineal) ก็ตาม

จากการที่สังคมไทยให้ความสำคัญกับระบบอาวุโส ผู้น้อยต้องเคารพผู้ใหญ่ คำเรียกนับญาติ อาทิ พี่ น้อง ลุง ป้า น้า อา ตา ยาย เหล่านี้จึงถูกใช้กับผู้ที่ตนต้องการกล่าวถึงหรือมีความสัมพันธ์ด้วย ไม่ว่าจะมีความเป็นญาติกันจริงๆ หรือไม่ก็ตาม ทั้งนี้ มาจากการที่แต่เดิมสังคมไทยประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำไร่ไถนา ซึ่งเมื่อถึงฤดูทำนาก็ต้องใช้แรงงานมาก แต่แรงงานในครัวเรือนไม่เพียงพอ เพราะฉะนั้นการขอความช่วยเหลือจากเพื่อนบ้านและญาติจึงเกิดขึ้นที่เรียกว่า “ลงแขก” หรือ “เอาแรง” โดยมีลักษณะเป็นการต่างตอบแทน (Reciprocity) คือ ต่างฝ่ายต่างช่วยเหลือกันเมื่อถึงความจำเป็น เมื่อช่วยเหลือกันเป็นประจำ ความสนิทสนมก็มีมากขึ้นเรื่อยๆ จนมีความผูกพันต่อกันเหมือนญาติ ชายที่อายุรุ่นราวคราวพ่อก็เรียกกันว่าพ่อ หญิงที่รุ่นราวคราวเดียวกับที่สาวแม่อีกเรียกว่า ป้า ฯลฯ เรียกว่า ญาติขยายวงศ¹² ที่ในสังคมชนบทในบางครั้งญาติประเภทนี้มีสิทธิหน้าที่ต่อกันไม่น้อยไปกว่าญาติโดยการแต่งงานและญาติโดยสายเลือด แม้ว่าในปัจจุบันสังคมไทยได้มีลักษณะของสังคมเมืองมากขึ้น แต่คนในเมืองไม่น้อยก็ยังคงใช้ศัพท์ทางญาติเรียกผู้ที่ตนคุ้นเคยรักใคร่นับถือ แม้ว่าจะไม่อาจช่วยเหลือกันได้มากหรือลดบทบาทของสิทธิลงไปก็ตาม แต่ก็ก่อให้เกิดความสนิทสนมระหว่างผู้ที่เรียกกับผู้ที่ถูกเรียกได้ไม่น้อยเลย

การนับญาติของไทยแตกต่างจากชนชาติอื่นๆ คือ¹³ การนับญาติของชาวจีนจะนับเฉพาะฝ่ายชายย้อนหลังไปกี่ชั้นก็เป็นพวกบรรพบุรุษเสมอ ซึ่งตนมีหน้าที่จะต้องระลึกถึงและเซ่นไหว้เสมอไป คนในสกุลเดียวกันคือแซ่เดียวกัน ถือว่าเป็นญาติกันทุกคน ญาติข้างแม่ถือว่าเป็นคนอื่นไม่ใช่ญาติ การนับญาติของทางตะวันตกนั้น ถือว่าครอบครัวเป็นจุดเริ่มต้น ครอบครัวใครก็ครอบครัวใคร ไม่รวมถึงญาติคนอื่น เว้นเสียแต่สามีภรรยาและบุตรเท่านั้น ส่วนการนับญาติของชาวไทยยอมรับนับถือทั้งฝ่ายพ่อและฝ่ายแม่แม้ภายหลังเมื่อมีพ.ร.บ.นามสกุลให้ถือสกุลฝ่ายพ่อข้างเดียว คนไทยก็ยังนับถือญาติทั้งสองฝ่ายอยู่อย่างเดิม ให้ความสำคัญเท่าเทียมกัน ให้ความสำคัญเพื่อเกื้อกูลแก่ญาติพี่น้องทั้งสองฝ่ายมาโดยตลอด

¹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 22.

¹³ ไสภา ชปิลมันน์, สมบัติ สุพัตชัย และ ประกายรัตน์ สุขุมาสสุชาติ, รายงานวิจัยเรื่อง “การศึกษา รูปแบบครอบครัวไทยที่พึงปรารถนาในสังคมเมืองในประเทศไทย” (กรุงเทพมหานคร: 2534), หน้า 2-10.

การให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

โดยเฉพาะญาติผู้ใหญ่หรือผู้อาวุโสจะคอยช่วยเหลือและให้การอบรมสั่งสอนญาติผู้น้อยและในทางกลับกันผู้น้อยก็มีหน้าที่จะต้องคอยเชื่อฟัง ตลอดจนให้ความช่วยเหลือแก่ญาติผู้ใหญ่ตามสถานภาพของตน ซึ่งการช่วยเหลือเหล่านี้จะมีอยู่เสมอและถาวร แม้ในบางครั้งจะดูเหมือนว่าญาติอาวุโสจะเป็นฝ่ายให้มากกว่าก็ตาม

แต่กระนั้นก็ตาม ก็ขึ้นอยู่กับความรักใคร่ชอบพอบริเวณตัวด้วย โดยทั่วไปเด็กไทยมักจะมีความอ่อนน้อมเคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่ การได้รับความอนุเคราะห์จากผู้ใหญ่จึงได้มาโดยง่าย ซึ่งนอกจากพ่อแม่แล้ว ปู่ ย่า ตา ยาย มักจะอยู่ในครอบครัวของลูกคนใดคนหนึ่งเปิดโอกาสให้ได้ใกล้ชิดกับหลานๆ ก็เป็นที่มาของการเกื้อกูลต่อกันอีกทางหนึ่ง

การถ่ายทอดวัฒนธรรมของสังคม

การให้ความรู้และการซึมซับวัฒนธรรมในระยะแรกไม่มีที่ใดจะได้ผลดีไปกว่าการเรียนรู้จากญาติสนิทที่จะเปิดโอกาสให้มีการถ่ายทอดและสืบต่อความรู้ เช่น การบวชพระ งานแต่งงาน ฯลฯ การเรียนรู้จากญาติอาวุโสทำให้เกิดความพร้อมในการดำรงชีพเป็นผู้ใหญ่ในภายหน้า เรามักจะพบว่าลูกๆ มักมีนิสัยใจคอไม่ต่างจากพ่อแม่เท่าใดนัก ดังนั้น จึงกล่าวโดยสังเขปได้ว่าครอบครัวไทยมีลักษณะที่สำคัญดังนี้¹⁴

1. เป็นครอบครัวขยายหรือครอบครัวขนาดใหญ่ โดยเฉพาะในชนบทซึ่งประกอบด้วยพ่อแม่ลูก ปู่ย่า (หรือตา ยาย) รวมทั้งพี่น้องของฝ่ายสามีหรือภรรยา
2. ชายมีอำนาจมากกว่าหญิงแม้กฎหมายจะได้รับรองว่าหญิงมีสิทธิเท่ากับชายก็ตาม ชายเป็นผู้นำครอบครัว ภรรยาต้องใช้นามสกุลสามี
3. ลูกคือใจของค้ำใจพ่อแม่ รวมไปถึง บรรดาญาติๆ เพราะเมื่อเวลาเมื่อเด็กอยู่ในครอบครัว ทุกคนจะมุ่งสนใจไปที่ตัวเด็กตามธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของเราที่สั่งสอนมาเป็นทอดๆ กล่าวคือ ผู้เยาว์ต้องเคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่ ลูกหลานต้องกตัญญูต่อบิดามารดา
4. ความผูกพันทางสายโลหิต พ่อแม่มักคอยเป็นห่วงเสมอ แม้ลูกจะแต่งงานไปแล้วหรือการช่วยเหลือกันระหว่างพี่ น้อง ในคราวที่จำเป็น ความผูกพันอย่างลึกซึ้งนี้ทำให้บางครั้งพ่อแม่ก็จะเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับครอบครัวบุตรจนเป็นเหตุแห่งความขัดแย้งขึ้นมาได้

¹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 2-10 ถึง 2-11.

5. ลูกผู้ชายได้รับการยกย่องให้เป็นผู้สู้รบสฤ การประพติตนเสียหยาเท่ากับเป็นการทำลาย สฤลวงศ์

6. ลูก ๆ ต้องกตัญญูตอบิดามารดา อุปการะเลี้ยงดูเมือท่านอยู่ในวัยชรา

2.2 ความผิดทางอาญาซึ่งกระทำโดยบุคคลในครอบครัว

โดยพื้นฐานของความเป็นมนุษย์ มนุษย์ทุกคนต้องการที่จะมีความมั่นคงและมีความปลอดภัย ในการดำรงชีวิต มีเงินทองและทรัพย์สินเพื่อใช้สอย มีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง มีผู้ที่ตนสามารถมอบ ความไว้วางใจได้ มีผู้ที่สามารถคุ้มครองและป้องกันตนให้พ้นจากภัยอันตราย การรวมเป็นครอบครัวจึง เป็นหนทางหนึ่งทีตอบสนองความต้องการพื้นฐานดังกล่าว¹⁵ การมีคู่สมรสทีสามารถมอบความไว้วาง ใจให้แก่กัน และช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกันเมือยามลำบาก เป็นเพื่อนคู่ชีวิตทีคอยค้ำจุนในยามยาก การมีบุตรเพื่อมอบความรักให้และรับความรักตอจากบุตรดังความเป็นเจ้าของทีเกิดจากความ สัมพันธ์ทางสายเลือดทีลึกซึ้งแน่นแฟ้นและอบอุ่น การทีมีพี่น้องเพื่อความเป็นเพื่อนและเป็นแบบอย่าง ซึ่สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความสัมพันธ์ตอกันในครอบครัว ครอบครัวจึงเป็น สถานที่รวมไว้ซึ่งความรัก ความสงบ ปลอดภัย เป็นทีบำบัดพักอาศัยของสมาชิก โดยไม่ต้องวิตกกังวลถึง ภัยอันตรายใด ๆ แต่การกระทำความผิดอาญา อันเป็นการกระทำทีตอด้านและฝ่าฝืนกฎหมายของรัฐที รัฐได้บัญญัติไว้เพื่อให้ประชาชนของตนได้อยู่ร่วมกันอย่างสงบและปลอดภัยสามารถเกิดขึ้นได้ในทุก ๆ ทีทุก ๆ เวลาและกับทุก ๆ คน ครอบครัวและสมาชิกในครอบครัวก็มีใช้ช้อยกเว้นทีจะไม่มีผิดอาญา จะเกิดขึ้น

รัฐในฐานะทีมีหน้าที่และความรับผิดชอบทีต้องอำนวยการประโชชน์สุขแก่ราษฎรในการปกป้อง รักษาชีวิต ป้องกันเสรีภาพ รักษาทรัพย์สิน สร้างความเป็นระเบียบ สร้างความสงบสันติในชุมชนและ เสริมสร้างพัฒนาความเจริญของแต่ละบุคคลและส่วนรวม¹⁶ การกระทำความผิดอาญาทีเกิดขึ้นจึงต้อง อยู่ภายใต้หลักเกณฑ์ของกฎหมายอาญาโดยทั่วยุไป กล่าวคือ รัฐใช้กฎหมายอาญาเป็นเครื่องมือทีใช้ ควบคุมความประพฤติของประชาชนทีเป็นสมาชิกในสังคมบัญญัติให้การกระทำใด ๆ ทีจะก่อให้เกิด อันตรายแก่สมาชิกเป็นความผิดโดยมีอัตราโทษหนักเบาแตกต่างกันไป บุคคลใดทำการใดทีฝ่าฝืนการ

¹⁵ วราคม ทีสุกะ, สังคมวิทยาสำหรับผู้เริ่มเรียน, พิมพ์ครั้งที่ 3, หน้า 112.

¹⁶ จรุง สุภาพ, หลักรัฐศาสตร์ฉบับพิสดารแนวทาง ทฤษฎีและประยุกต์ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2518), หน้า 230.

กระทำที่กฎหมายบัญญัติไว้ว่าเป็นความผิดและกำหนดโทษเอาไว้จะต้องรับโทษทางอาญา¹⁷ ซึ่งในการลงโทษผู้กระทำผิดหลักเกณฑ์โดยทั่วไปจะเป็นการลงโทษเพื่อแก้แค้นให้ผู้กระทำได้รับผลร้ายเป็นการตอบแทนความผิดที่ได้กระทำลง ซ้ำยังเป็นการข่มขู่และปรามผู้ที่คิดจะกระทำความผิดไม่ให้ตัดสินใจลงมือกระทำ¹⁸ อย่างไรก็ตามไม่ใช่ทุกกรณีความผิดที่จะต้องมีการลงโทษผู้กระทำเสมอไปแต่มีบางกรณีความผิดซึ่งกฎหมายประสงค์จะลงโทษผู้กระทำในอัตราโทษที่เบากว่าปกติหรือยกเว้นโทษให้เลยหรือลงโทษในอัตราที่หนักกว่าปกติ ทั้งนี้ โดยนำเอาความสัมพันธ์ในครอบครัวระหว่างผู้กระทำและผู้ถูกกระทำมาเป็นเกณฑ์ในการปรับลดการกระทำความผิดต่อไป

2.2.1 ความผิดระหว่างสามีกับภรรยา

ประมวลกฎหมายอาญามาตรา 71 วรรคแรก บัญญัติว่า "ความผิดตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 334 ถึง มาตรา 336 วรรคแรก และมาตรา 341 ถึง มาตรา 364 นั้น ถ้าเป็นการกระทำที่สามีกระทำต่อภรรยา หรือ ภรรยากระทำต่อสามี ผู้กระทำไม่ต้องรับโทษ....." จากบทบัญญัติดังกล่าวเป็นการกระทำความผิดเกี่ยวกับทรัพย์ระหว่างสามีกับภรรยาในกรณีดังต่อไปนี้

- ก. ลักทรัพย์ ตามมาตรา 334
- ข. ลักทรัพย์ ประกอบเหตุฉกรรจ์ ตามมาตรา 335
- ค. ชิงทรัพย์ เฉพาะที่ไม่เป็นเหตุให้ผู้อื่นได้รับอันตรายแก่กายหรือจิตใจ หรืออันตรายสาหัส หรือถึงแก่ความตาย ตามมาตรา 336 วรรคแรก
- ง. ความผิดในหมวดว่าด้วยข้อโกง ตามมาตรา 341 ถึง มาตรา 347
- จ. โกงเจ้าหนี้ ตามมาตรา 349 และ มาตรา 350
- ฉ. ความผิดในหมวดที่ว่าด้วยยกยอก ตามมาตรา 352 ถึง 3
- ช. รับของโจร ตามมาตรา 357
- ซ. ทำให้เสียทรัพย์ ตามมาตรา 358 ถึง 364
- ณ. บุกรุก มาตรา 362 ถึง 364

¹⁷ " Nullum Crimen, nulla poena sine lege" "ไม่มีความผิดโดยไม่มีกฎหมาย ไม่มีโทษโดยไม่มีกฎหมาย"

¹⁸ อุทิศ แสนโกติก, วัตถุประสงค์ของการลงโทษ. บทบัณฑิตย 27 ตอน 2 (ตุลาคม 2513) : 271-275.

จึงเห็นได้ว่า บรรดาความผิดเกี่ยวกับทรัพย์สินที่มีภริยากระทำต่อกันข้างต้น ซึ่งกฎหมายไม่ประสงค์จะลงโทษผู้กระทำเพราะความมีสัมพันธ์ต่อกันนั้น เป็นการให้สิทธิเฉพาะในกรณีที่ไม่มีความเสียหายแก่ชีวิตหรือร่างกายแก่ผู้ถูกกระทำเท่านั้น เนื่องจากความเป็นสามีภริยาได้ก่อให้เกิดความเป็นสินสมรสขึ้นมา ซึ่งในบางครั้งการแบ่งแยกระหว่างสินส่วนตัวกับสินสมรสก็เป็นสิ่งที่ค่อนข้างยากและเกิดความไม่สะดวกที่จะหวงกันมิให้อีกฝ่ายใช้สอย ดังที่ ศาสตราจารย์จิตติ ดิงศภทิพย์ ได้ให้เหตุผลการยกเว้นโทษเพราะเป็นการกระทำระหว่างสามีภริยาเอาไว้ว่า เป็นการอาศัยเหตุผลทางศีลธรรม ซึ่งอ้างกฎหมายลักษณะโจร บทที่ 146 ว่า การลักทรัพย์กันระหว่างบุคคลดังกล่าวแล้วให้คืนทรัพย์แก่กัน จะลงโทษหรือปรับโทษแก่กันดังผู้อื่นนั้นมิได้ เพราะท่านว่า ไซ้อื่น เขาทรัพย์เรื่องเดียวกัน ยากไร้เขาเสียกันมิได้ หากกฎหมายเอาโทษก็กลบกลายเป็นการบั่นทอนความมั่นคงในครอบครัวให้เสียไป โดยไม่สมกับความผิด¹⁹ แต่อย่างไรก็ดีหากการกระทำความผิดเกี่ยวกับทรัพย์สินระหว่างสามีภริยาได้มีความเสียหายแก่ชีวิตและร่างกายเกิดขึ้นกับอีกฝ่ายหนึ่งด้วยแล้ว สามีหรือภริยาซึ่งเป็นผู้กระทำจะไม่ได้รับการยกเว้นโทษตามกฎหมายเพราะความเสียหายแก่ชีวิตและร่างกายที่เกิดขึ้นมีระดับความรุนแรงของการกระทำความผิดที่มากกว่า

ตามมาตรา 71 วรรคสองนี้ ความเป็นสามีภริยาต้องเป็นสามีภริยาที่ถูกต้องตามกฎหมาย นั่นคือ ชายและหญิงต้องจดทะเบียนสมรสกันตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1457 มิเช่นนั้นกฎหมายไม่ถือว่าเป็นสามีภริยาซึ่งจะถือว่าเป็นสามีภริยากันไม่ได้²⁰ ประกอบกับได้มีคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2041/2499 ตัดสินไว้ว่า "กฎหมายลักษณะอาณานิได้บัญญัติไว้ว่า พุทธินกรรมเช่นใดกฎหมายยอมรับนับถือว่าเป็นสามีภริยากัน ฉะนั้น โดยปกติต้องอาศัยประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ที่ใช้อยู่ในขณะเกิดการกระทำผิดเป็นหลัก"²¹ การจดทะเบียนจึงเป็นการที่รัฐยอมรับสถานภาพของชายหญิงคู่หนึ่งว่าเป็นสามีภริยากัน และความผิดที่เกิดขึ้นจะต้องเป็นการกระทำ

¹⁹ จิตติ ดิงศภทิพย์, คำอธิบายประมวลกฎหมายอาญาภาค 1 บทบัญญัติทั่วไป (กรุงเทพมหานคร ; สำนักพิมพ์นิติบรรณาการ, 2523), หน้า 391.

²⁰ พิพัฒน์ จักรางกูร, คำอธิบายเรียงมาตราประมวลกฎหมายอาญา ภาค 1 (กรุงเทพมหานคร ; สำนักพิมพ์นิติบรรณาการ), หน้า 336.

²¹ จิตติ ดิงศภทิพย์, คำอธิบายประมวลกฎหมายอาญาภาค 1 บทบัญญัติทั่วไป, หน้า 393.

ต่อกันระหว่างสามีภริยา โดยฝ่ายหนึ่งเป็นผู้กระทำความผิด อีกฝ่ายหนึ่งเป็นผู้เสียหาย การกระทำต่อผู้อื่นซึ่งผู้เสียหายมิใช่สามีภริยา ผู้กระทำก็จะไม่ได้รับการยกเว้นโทษตามมาตรา²²

2.2.2 ความผิดระหว่างบุพการีกับผู้สืบสันดานและระหว่างพี่น้อง

ประมวลกฎหมายอาญามาตรา 71 วรรคสอง บัญญัติว่า ".....ความผิดดังระบุนี้ ถ้าเป็นการกระทำที่บุพการีกระทำต่อผู้สืบสันดาน ผู้สืบสันดานกระทำต่อบุพการี หรือพี่หรือน้องร่วมบิดามารดาเดียวกันกระทำต่อกัน แม้กฎหมายมิได้บัญญัติให้เป็นความผิดอันยอมความกันได้ ก็ให้เป็นความผิดอันยอมความกันได้ และนอกจากนั้นศาลจะลงโทษน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดในความผิดนั้น เพียงใดก็ได้"

ประมวลกฎหมายอาญามาตรา 285 บัญญัติว่า "ถ้าการกระทำความผิดตามมาตรา 276 มาตรา 277 มาตรา 277 ทวิ มาตรา 277 ตริ มาตรา 279 มาตรา 279 มาตรา 280 มาตรา 282 หรือ มาตรา 283 เป็นการกระทำแก่ผู้สืบสันดาน ศิษย์ซึ่งอยู่ในความดูแลผู้อยู่ในความควบคุมตามหน้าที่ราชการหรือผู้อยู่ในความปกครองในความพิทักษ์หรือในความอนุบาลผู้กระทำต้องระวางโทษหนักกว่าที่บัญญัติไว้ในมาตรานั้น ๆ หนึ่งในสาม"

การกระทำความผิดตามมาตรา 71 วรรคสองนี้ เป็นการกระทำความผิดตามที่ระบุไว้ในวรรคหนึ่ง อันได้แก่ ความผิดเกี่ยวกับทรัพย์ตามมาตรา 334 ถึง มาตรา 336 วรรคแรก และมาตรา 341 ถึง มาตรา 364 ส่วนมาตรา 285 เป็นการกระทำความผิดทางเพศของบุพการีต่อผู้สืบสันดานตามมาตรา 276 ถึง 277 ตริ มาตรา 278 ถึง 280 มาตรา 282 และ 283 แต่ทั้งสองมาตรานี้มิได้นิยามความหมายของบุพการี ผู้สืบสันดาน เอาไว้ว่าจะมีความหมายตามความเป็นจริง หรือ มีความหมายตามที่กฎหมายรับรอง ซึ่งในประเด็นนี้ได้มีนักนิติศาสตร์หลายท่านได้แสดงความเห็นเอาไว้ดังนี้

ท่านอาจารย์ สุบัน พูลพัฒน์ ได้ให้ความเห็นว่า คำว่า ผู้สืบสันดานตามความหมายที่ปรากฏอยู่ในพจนานุกรม หมายถึง ผู้สืบเชื้อสายโลหิตโดยตรง ได้แก่ บุตร หลาน เหลน ลื้อ ส่วนบุพการีนั้นก็เช่นเดียวกัน คือ บิดามารดา ปู่ย่า ตายาย และทวด ฉะนั้น บุพการีและผู้สืบสันดาน ตามมาตรา 71 วรรคสอง และมาตรา 285 จึงน่าจะถือเอาตามที่กล่าวมาข้างต้นคือตามความเป็นจริง และประกอบกับในกรณีนี้มีได้บัญญัติว่าห้ามถือตามความเป็นจริง ส่วนกรณีของบุตรบุญธรรมจะถือว่าเป็นผู้สืบสันดาน

²² ทวีเกียรติ มีนะกนิษฐ, กฎหมายอาญา : หลักและปัญหา, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2543), หน้า 327.

หรือไม่นั้น พิจารณาได้ว่าบุตรบุญธรรมมิได้สืบเชื้อสายมาจากผู้รับบุตรบุญธรรม ไม่ใช่ผู้สืบสันดานโดยตรง²³ แม้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1627 บัญญัติไว้ว่า “บุตรนอกกฎหมายที่บิดาได้รับรองแล้วและบุตรบุญธรรมนั้น ให้ถือว่าเป็นผู้สืบสันดาน เหมือนบุตรที่ชอบด้วยกฎหมายตามความหมายแห่งประมวลกฎหมายนี้” อันถือว่าเป็นผู้สืบสันดานเหมือนเป็นบุตรที่ชอบด้วยกฎหมายก็ตาม แต่ก็เป็นเพียงเจตนารมณ์ของกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ที่ต้องการให้สิทธิแก่บุตรบุญธรรมในการรับมรดกของผู้รับบุตรบุญธรรมเท่านั้น ไม่เกิดสิทธิตามมาตรา 71 วรรคสอง ทั้งนี้เป็นไปตามคำพิพากษาศาลฎีกาโดยมติที่ประชุมใหญ่ที่ 956/250924 ที่วินิจฉัยว่า บุตรบุญธรรมมิใช่ผู้สืบสันดานตามมาตรา 71 วรรคสอง แต่กรณีพี่น้องร่วมบิดามารดาให้ถือตามความเป็นจริง

ท่านอาจารย์ พิพัฒน์ จักรางกุล ให้ความเห็นว่า จะนำเอาความเป็นบิดา มารดา ผู้บุพการี ผู้สืบสันดาน และพี่น้อง ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาใช้ในทางอาญาไม่ได้ เรื่องของวงศาคณาญาติที่เกี่ยวกับทางสายโลหิตต้องถือเอาตามความเป็นจริง ไม่ใช่ถือตามกฎหมายแต่เพียงอย่างเดียว²⁵ นอกจากนี้ ท่านอาจารย์ พิพัฒน์ จักรางกุล ก็มีความเห็นเช่นเดียวกับท่านอาจารย์ สุบัน พูลพัฒน์ ว่าบุตรบุญธรรมไม่เป็นผู้สืบสันดานตามความหมายของมาตรา 71 วรรคสองนี้ และ 285 แต่ท่านอาจารย์ หยุด แสงอุทัย ให้ความเห็นที่แตกต่างไปว่า ผู้บุพการี ผู้สืบสันดาน พี่น้อง นั้น หมายถึงความเป็นบุพการี ผู้สืบสันดาน พี่น้องที่ชอบด้วยกฎหมาย

ด้วยความเคารพความเห็นของท่านอาจารย์ทั้งสามท่าน ผู้เขียนมีความเห็นด้วยกับท่านอาจารย์สุบัน พูลพัฒน์ และท่านอาจารย์ พิพัฒน์ จักรางกุลที่เห็นว่า ความเป็นผู้บุพการี ผู้สืบสันดาน พี่น้อง ต้องถือเอาตามความเป็นจริง เพราะว่า ความเป็นบิดามารดาตามกฎหมายที่ต้องมีการจดทะเบียนสมรสนั้นเป็นเรื่องการรับรองสิทธิและหน้าที่ในทางแพ่งเกี่ยวกับครอบครัว มรดกและอื่นๆเท่านั้น แต่การสืบเชื้อสายของความเป็นบิดามารดาบุพการีกับบุตรผู้สืบสันดานยังคงไม่เปลี่ยนแปลงและระหว่างพี่น้องซึ่งกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ก็ยังเปิดโอกาสให้พิสูจน์ความเป็นบุตรได้ตามความใน

²³ สุบัน พูลพัฒน์, คำอธิบายเรียงมาตราประมวลกฎหมายอาญา ภาค 1(กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติบรรณการ, 2522), หน้า 395.

²⁴ จิตติ ดิงศภัทย์, คำอธิบายประมวลกฎหมายอาญาภาค 1บทบัญญัติทั่วไป, หน้า 396.

²⁵ พิพัฒน์ จักรางกุล, คำอธิบายเรียงมาตราประมวลกฎหมายอาญา ภาค 1, หน้า 336.

มาตรา 1524, 1529²⁶ ได้อยู่แล้ว ประกอบกับเพื่อเป็นการให้ประโยชน์แก่ผู้ต้องสงสัย ตามความมุ่งหมายของกฎหมายที่ประสงค์จะรักษาความมั่นคงและความเป็นปึกแผ่นของสถาบันครอบครัวเอาไว้ การให้ถือเอาความเป็นบุพการี ผู้สืบสันดาน ขึ้น้องตามความเป็นจริงย่อมเป็นหลักเกณฑ์ที่เหมาะสม และสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของกฎหมาย

2.2.3 เหตุยกเว้นโทษตามกฎหมาย

ประมวลกฎหมายอาญามาตรา 193 บัญญัติว่า “ถ้าการกระทำความผิดดังกล่าวในมาตรา 184 มาตรา 189 หรือมาตรา 192 เป็นการกระทำเพื่อช่วยบิดา มารดา บุตร สามีหรือภริยาของผู้กระทำ ศาลจะไม่ลงโทษก็ได้”

เนื่องมาจากเหตุผลความเป็นครอบครัวที่สมาชิกในครอบครัวเดียวกันมีความสัมพันธ์และความผูกพันอย่างใกล้ชิด การเห็นบุคคลหนึ่งบุคคลใดในครอบครัวต้องพบกับความลำบาก เดือดร้อน ต้องการที่พึ่ง สมาชิกอื่นๆในครอบครัวย่อมไม่อาจนิ่งเฉยหรือปฏิเสธที่จะให้การช่วยเหลือไปได้ การให้ความช่วยเหลือจากบิดา มารดา แก่บุตร เป็นการแสดงถึงธรรมชาติของครอบครัวที่มีการให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เพราะลูกคือโซ่ของคล้องใจพ่อแม่ เป็นศูนย์กลางของความเป็นเข้าใจและมอบความรักให้²⁷ อีกทั้งการช่วยเหลือ บิดา มารดา ถือเป็นการตอบแทนพระคุณของผู้ให้กำเนิด แสดงถึงความกตัญญูของลูก

²⁶ มาตรา 1524 บัญญัติว่า “ถ้าเหตุแห่งการหย่าตามมาตรา 1516 (3) (4) หรือ (6) เกิดขึ้น เพราะฝ่ายผู้ต้องรับผิดชอบก่อให้เกิดขึ้นโดยมุ่งประสงค์ให้อีกฝ่ายหนึ่งไม่อาจทนได้ จึงต้องหย่า อีกฝ่ายหนึ่งมีสิทธิได้รับค่าทดแทนจากฝ่ายที่ต้องรับผิดชอบ”

มาตรา 1529 บัญญัติไว้ว่า “สิทธิฟ้องร้องโดยอาศัยเหตุในมาตรา 1516 (1) (2) (3) หรือ (6) หรือมาตรา 1523 ย่อมระงับไปเมื่อพ้นกำหนดหนึ่งปี นับแต่วันผู้กล่าวอ้างรู้หรือควรรู้ความจริงซึ่งตนอาจยกขึ้นกล่าวอ้างเหตุอันจะยกขึ้นฟ้องอย่าไม่ได้แล้วนั้น อาจนำสืบสนับสนุนคดีฟ้องหย่าซึ่งอาศัยเหตุอย่างอื่น”

²⁷ ไสภา ชปิลมันท์ และคณะ, รายงานวิจัยเรื่อง “การศึกษารูปแบบครอบครัวไทยที่พึงปรารถนาในสังคมเมืองในประเทศไทย, หน้า 2-11.

การช่วยเหลือซึ่งกันและกันของคนในครอบครัวเพื่อมิให้ต้องรับโทษ โดย

ก. มาตรา 184 บัญญัติว่า “ผู้ใดเพื่อที่จะช่วยผู้อื่นมิให้ต้องรับโทษ หรือให้รับโทษน้อยลง ทำให้เสียหาย ซอนเร้น เอาไปเสีย หรือ ทำให้สูญหายหรือไร้ประโยชน์ซึ่งพยานหลักฐานในการกระทำความผิด ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินห้าปี หรือปรับไม่เกินหนึ่งหมื่นบาท หรือ ทั้งจำทั้งปรับ”

ข. มาตรา 189 บัญญัติว่า “ผู้ใดช่วยเหลือผู้อื่นซึ่งเป็นผู้กระทำความผิด หรือ เป็นผู้ต้องหาว่ากระทำความผิด อันมิใช่ความผิดลหุโทษเพื่อมิให้ต้องโทษ ซอนเร้นหรือโดยช่วยผู้นั้นด้วยประการใด เพื่อมิให้ถูกจับกุม ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสองปี หรือปรับไม่เกินสี่พันบาท หรือ ทั้งจำทั้งปรับ”โดยให้พำนักแก่ผู้นั้น โดยซ่อน

ค. มาตรา 192 บัญญัติว่า “ผู้ใดให้พำนัก ซอนเร้นหรือช่วยด้วยประการใด ให้ผู้ที่หลบหนีจากการคุมขังตามอำนาจของศาลของพนักงานสอบสวนหรือของเจ้าพนักงานผู้มีอำนาจสืบสวนคดีอาญา เพื่อมิให้ถูกจับกุม ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสามปี หรือปรับไม่เกินหกพันบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ”

กฎหมายเปิดโอกาสให้ศาลใช้ดุลยพินิจที่จะไม่ลงโทษแก่บุคคลเหล่านั้นก็ได้ การลงโทษในกรณีเช่นนี้อย่างไม่เหมาะสมย่อมเป็นการทำลายซึ่งคุณค่าของความเป็นมนุษย์เพราะว่าการช่วยเหลือแก่บุคคลในครอบครัวเป็นธรรมชาติอันติดตัวมนุษย์

จากความเข้าใจในมาตรา 71 วรรคแรกและวรรคสอง และมาตรา 193 จะเห็นจุดประสงค์ของกฎหมายของการบัญญัติบทกฎหมายทั้งสองมาตรานี้ว่าเป็นบทบัญญัติที่นำเอาความสัมพันธ์ของบุคคลที่มีต่อกันในครอบครัวมาเป็นเหตุให้ผู้กระทำความผิดได้รับผลดังกล่าวกรณีที่เป็นบุคคลทั่วไปได้กระทำลง ไม่ว่าจะเป็นเหตุยกเว้นโทษ เป็นความผิดอันยอมความกันได้ เพื่อเหตุผลที่ต้องการให้ความเป็นสถาบันครอบครัวได้รับการปกป้องและเสริมสร้างความเข้มแข็งมิให้แตกหักหรือพังทลาย เพราะการที่สมาชิกในครอบครัวต้องรับโทษในความผิดอาญา แต่อย่างไรก็ดี ความผิดอาญาที่กระทำลงนั้นก็ต้องเป็นความผิดที่รัฐเห็นว่าไม่เป็นความผิดที่ร้ายแรงและก่อให้เกิดความรำฉานภายในครอบครัว เพราะรัฐเองก็ยังคงต้องรักษาบทบาทและหน้าที่ที่จะต้องดำรงไว้ซึ่งความสงบของสังคมในภาพรวมไว้ด้วยกัน ฉะนั้นความผิดที่ได้รับการยกเว้น จึงเป็นความผิดที่เกี่ยวข้องกับทรัพย์โดยไม่มีผลทำให้เกิดอันตรายแก่กายหรือชีวิตรวมอยู่ด้วย และความผิดที่ผู้กระทำได้กระทำลงไปตามสัญชาติญาณความ

เป็นมนุษย์ที่การให้ความช่วยเหลือบุคคลในครอบครัวเป็นสิ่งอันประเสริฐ เป็นธรรมชาติที่มนุษย์ทุกคนย่อมต้องปฏิบัติเช่นเดียวกันหากอยู่ในสภาพเช่นนั้น

เมื่อครอบครัวเป็นหน่วยสังคมที่รัฐมุ่งคุ้มครองและให้ความสำคัญกับความมีจิตใจที่ผูกพันกันมากกว่าการมีทรัพย์สินร่วมกัน การกระทำความผิดเกี่ยวกับทรัพย์สินจึงเป็นเรื่องของนอกกายเพราะทรัพย์สินนั้น ๆ สามารถหาใหม่ได้และเป็นกรณีที่สามารถในครอบครัวก็พร้อมจะปรับความเข้าใจและคืนดีกันได้ แต่การทำร้ายกันด้วยจิตใจที่เคียดแค้นเอาแก่กายหรือแม้แต่ชีวิตเป็นสิ่งที่เยียวยาและยอมรับได้ยาก เพราะขัดต่อพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวของมนุษย์ ซึ่งรัฐโดยหน้าที่เป็นผู้รักษาความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของสังคม ได้ให้ความสำคัญกับกรณีเช่นนี้ เพราะถือว่าการทำร้ายร่างกายหรือหมายเอาชีวิตคนในครอบครัวเดียวกันหรือเชื้อสายเดียวกันเป็นการทำลายความเป็นครอบครัวอย่างร้ายแรงเกินกว่าที่จะยอมรับได้และเมื่อพิจารณาถึงความสัมพันธ์ที่มีต่อกัน ระดับความรุนแรงจึงมีมากกว่ากรณีปกติทั่วไปแสดงถึงระดับจิตใจที่ชั่วร้ายของผู้กระทำที่กล้ากระทำต่อบุคคลอันเป็นที่รักและเคารพ ความผิดและโทษของบุคคลเหล่านี้จึงถูกเพิ่มระดับความร้ายแรงตามทฤษฎีการลงโทษประเภทเพื่อเป็นการทดแทน (Retribution Theory)²⁸ โดยมีวัตถุประสงค์ให้ผู้กระทำความผิดได้รับโทษอย่างสาสมกับความผิดที่ได้กระทำไว้ ดังนั้น เกณฑ์ในเรื่องความสัมพันธ์จึงได้ถูกนำมาเป็นเหตุเพิ่มโทษแก่ผู้กระทำความผิดด้วยเหตุผลเดียวกันกับเหตุยกเว้นโทษ คือ เป็นการปกป้องและรักษาไว้ซึ่งสถาบันครอบครัว

2.2.4 ความผิดต่อบุพการีและผู้ที่ยังตนเองมิได้

ประมวลกฎหมายอาญามาตรา 289 (1) บัญญัติว่า “ผู้ใดฆ่าบุพการี ต้องระวางโทษประหารชีวิต”

ประมวลกฎหมายอาญามาตรา 296 บัญญัติว่า “ผู้ใดกระทำความผิดฐานทำร้ายร่างกาย ถ้าความผิดนั้น มีลักษณะประการหนึ่งประการใดดังที่บัญญัติไว้ในมาตรา 289 ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสามปี หรือปรับไม่เกินหกพันบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ”

ประมวลกฎหมายอาญามาตรา 298 บัญญัติว่า “ผู้ใดกระทำความผิดตามมาตรา 297 ถ้าความผิดนั้นมีลักษณะประการหนึ่งประการใดดังที่บัญญัติไว้ในมาตรา 289 ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่สองปีถึงสิบปี”

²⁸ อุทิศ แส่นโกศิก, วัตถุประสงค์ของการลงโทษ, บทบัณฑิตย 27 ตอน 2 (ตุลาคม 2513) : 271.

ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 307 บัญญัติว่า ผู้ใดมีหน้าที่ตามกฎหมายหรือตามสัญญา ต้องดูแลผู้ซึ่งพึ่งตนเองมิได้ เพราะอายุ ความเจ็บป่วย ภาวะพิการหรือจิตพิการ ทอดทิ้งผู้ซึ่งพึ่งตนเองมิได้นั้นเสียโดยประการที่น่าจะเป็นเหตุให้เกิดอันตรายแก่ชีวิต ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสามปี หรือปรับไม่เกินหกพันบาทหรือทั้งจำทั้งปรับ”

การฆ่าบุพการีเป็นความผิดอันร้ายแรงและต่ำช้าเท่าที่มนุษย์กระทำต่อกัน แม้จะไม่พบได้บ่อยนักแต่ก็เป็นความผิดที่เกิดขึ้นมานานแล้วในอดีต ดังตำนานก่องข้าวน้อยฆ่าแม่ของไทย อย่างไรก็ตาม อดีความหมายของบุพการีในความผิดจำพวกนี้ มีผู้ให้ความเห็นที่แตกต่างกันไปดังนี้

ศาสตราจารย์จิติ ดิงศภัทย์ ให้คำอธิบายว่า บุพการี คือ ผู้สืบสายโลหิตโดยตรงขึ้นไปของผู้กระทำ ตั้งแต่ บิดา มารดา ปู่ย่า ตายาย ทวด และต้องเป็นบุพการีที่กฎหมายรับรู้ คือ ต้องชอบด้วยกฎหมาย²⁹

อาจารย์สุปัน พูลพัฒน์ เห็นว่า บุพการีนั้น หมายถึง บุพการีตามความเป็นจริงเพราะความสำคัญอยู่ที่ผู้กระทำรู้หรือไม่ว่าผู้ที่ถูกกระทำเป็นบุพการีของตน ถ้าไม่รู้ถึงข้อเท็จจริงก็ไม่ได้ต้องรับโทษหนักขึ้นตามมาตรา 62³⁰ ประกอบกับการฆ่าบุคคลอื่นซึ่งแม้จะไม่ใช่บุพการีของตนก็เป็นความผิดฐานฆ่าคนโดยเจตนาตามมาตรา 288 อยู่แล้ว การลงโทษตามมาตรา 289(1) เป็นเพราะบุคคลนั้นฆ่า ผู้ให้กำเนิดและมีอุปการะคุณแก่ตน ขาดความกตัญญูทศเวทที่ไม่รู้คุณของผู้มีคุณแก่ตน โดยเฉพาะบิดา มารดา ผู้ให้กำเนิดและให้การอุปการะเลี้ยงดูทะนุถนอมมาจนเติบโต สมควรที่ต้องลงโทษหนักกว่าฆ่าคนธรรมดาทั่วไป และเป็นการบิดามารดาโดยชอบด้วยกฎหมายกับบิดามารดาตามความเป็นจริงไม่มีอะไรแตกต่างกัน เพราะการเป็นบิดามารดา คือ คู่สมรสต้องจดทะเบียนตามกำหนดนั้น เป็นเรื่องรับรองสิทธิและหน้าที่ในทางแพ่งเกี่ยวกับครอบครัว มรดกและอื่นๆเท่านั้น แม้จะไม่จดทะเบียนเมื่อเกิดบุตรมาระหว่างอยู่ด้วยกัน ก็คงเป็นบิดามารดาและบุตรผู้สืบเชื้อสายความเป็นจริงอยู่นั่นเอง ซึ่งกฎหมายยังเปิดโอกาสให้พิสูจน์ถึงความเป็นบุตรได้ โดยฟ้องตามความในมาตรา 1524, 1529 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์รับรองอยู่แล้วและการให้พิสูจน์ก็เพื่อให้แสดงว่าเป็นบุตรชอบด้วย

²⁹ จิติ ดิงศภัทย์, คำอธิบายประมวลกฎหมายอาญา ภาค 2 ตอนที่ 2 และภาค 3

(กรุงเทพมหานคร : สำนักอบรมกฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา, 2513), หน้า 1513 - 1515, 1586.

³⁰ สุปัน พูลพัฒน์, คำอธิบายเรียงมาตราประมวลกฎหมายอาญา ภาค 2 – 3 ความผิด-ลหุโทษ.

(กรุงเทพมหานคร : ไชยสิทธิ์พิมพ์, 2537), หน้า 105.

กฎหมายเท่านั้น แต่โดยธรรมชาติและความเป็นจริงเป็นบิดาและบุตรโดยทางเชื้อสายอยู่แล้ว นอกจากนี้ บุตรไม่ชอบด้วยกฎหมายที่เกิดจากบิดามารดาไม่ได้จดทะเบียนสมรสกัน เมื่อบิดารับรองแล้วก็ยิ่งถือเป็นผู้สืบสันดานมีสิทธิได้รับมรดกอยู่ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1627³¹ ซึ่งกฎหมายรับรองการเป็นบุตร ฉะนั้นการเป็นสามีภริยากันโดยการจดทะเบียนสมรส จึงไม่มีอะไรแตกต่างกันในฐานะเป็นบิดามารดาและบุตรตามความเป็นจริงในทางธรรมชาติและศีลธรรมในทางอาญา จึงน่าจะถือหลักตามความเป็นจริง

ผู้เขียนมีความเห็นด้วยกับท่านอาจารย์สุปัน พูลพัฒน์ ที่ให้ถือเอาความเป็นบุพการีตามความเป็นจริง ด้วยเหตุผลที่บทบัญญัตินี้มุ่งหมายจะลงโทษเอาแก่ผู้สืบสันดานที่ไม่มี ความกตัญญูรู้คุณบุพการีที่เป็นผู้ให้กำเนิด ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากความสัมพันธ์ตามกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ที่กำหนดหน้าที่ของบุตรที่จะต้องอุปการะเลี้ยงดูบิดามารดา ตามมาตรา 1563³² เพื่อเป็นการตอบแทนบุญคุณของผู้ให้กำเนิดอันเป็นหน้าที่ที่สำคัญของบุตรซึ่งครอบครัวไทยต่างยึดถือและสั่งสอนให้ลูกหลานมีเมตตา กรุณา เชื่อเพื่อ ยกย่องบุพการีอยู่ตลอดเวลา เรียกว่าความกตัญญู อันเป็นพันธกรณีที่มีค่าสูงในสังคมไทย การเป็นคนอกตัญญูไม่รู้คุณคนนับเป็นบาปที่น่าตำหนิและน่ารังเกียจที่สุด ดังจะเห็นได้ว่าคนไทยไม่มีใครที่จะพูดถึงความรักและความเป็นเพื่อนที่ลูกมีต่อพ่อแม่ แต่จะพูดถึงว่าเด็กชายและหญิงนั้นมีความกตัญญูต่อพ่อแม่อย่างไรเสียมากกว่า³³

จะเห็นได้ว่าเนื่องจากครอบครัวคือจุดเริ่มของสังคม เป็นสถานที่ที่บุคคลได้มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันจนเป็นความใกล้ชิดและผูกพัน ดังนั้นเพื่อให้ความเป็นครอบครัวมีความมั่นคงอยู่ตลอดไป กฎหมายจึงได้เข้ามามีบทบาทต่อการกระทำทั้งหลายของสมาชิกในครอบครัวที่มีต่อกัน ซึ่งมีลักษณะของบทบัญญัติความผิดและบทลงโทษอันแตกต่างกันไปตามการกระทำที่มีขึ้น โดยความผิดฐานที่เกี่ยวกับทรัพย์สินอันปราศจากการประทุษร้ายต่อเนื้อตัวร่างกายกฎหมายยินยอมให้เป็นความผิดที่ยอมความกันได้หรือไม่ต้องรับโทษ แต่ถ้าหากเป็นความผิดนอกเหนือไปจากที่กล่าวแล้วและก่อให้เกิด

³¹ มาตรา 1627 บัญญัติว่า “บุตรนอกกฎหมายที่บิดาได้รับรองแล้วและบุตรบุญธรรมนั้น ให้ถือเป็นผู้สืบสันดาน เหมือนกับบุตรที่ชอบด้วยกฎหมายตามความหมายแห่งประมวลกฎหมายนี้”

³² มาตรา 1563 บัญญัติว่า “บุตรจำต้องอุปการะเลี้ยงดูบิดามารดา”

³³ วิลเลียม เจ. คอลสเนกซ์, ความสัมพันธ์ในสังคม : ประโยชน์และหนี้บุญคุณ, แปลโดย ชัดติยา กรรณสูตร (กรุงเทพมหานคร:กรมวิชาการกระทรวงศึกษาธิการ, 2537), หน้า 283.

ความเดือดร้อนแก่ชีวิตของผู้ถูกระงับแล้ว กฎหมายจะลงโทษหนักกว่าปกติ อาทิเช่น ความผิดฐานฆ่า
บุพการี ทำร้ายร่างกายบุพการี และความผิดทางเพศ ซึ่งความผิดทางเพศอันเกิดจากการกระทำของ
บุคคลในครอบครัวได้ถูกบัญญัติไว้ตั้งแต่สมัยกฎหมายตราสามดวงในพระไอยการลักษณะผิดเมียจน
ถึงกฎหมายอาญาฉบับปัจจุบันซึ่งมีโทษหนักกว่ากรณีปกติ